

Irinyi Károly
(1931–1988)

Historikusokként is csak koporsójánál állva döbrentünk rá, miért rettegett a múlt embere oly nagyon a hirtelen haláltól? Irinyi Károly halála úgy szakadt ránk, mint a mennybolt; előjelek nélkül csapott le, váratlanul s készületlenül ért mindannyiunkat.

Egyik percről a másikra az értelmetlen halálba hullt társunknál aligha volt megszálottabb igenlője az értelmes, tartalmas életnek. Halála előtt egy nappal még a historiográfia múltjáról tartott előadást, Spengler valaha nagy hatású kategóriáit fejtegette. Őt mindenki apollói alkatnak vélte; látszólagos és megnyerő könnyedsége azonban töprengő, vívódó, fausti alkatot takart; eredményeit kemény, kitartó munkával érte el, döntéseit belső idegfeszültség, álmatlan éjszakák érlelték.

Amikor néhány héttel halála előtt újságíró tanítványa életútjáról, mestereiről faggatta, tudományos és tanári pályájának alakítóiként alig néhány évvel idősebb kollégáit jelölte meg. Most már nem tiltja semmi, hogy mi is bevalljuk: sokunknak ő volt a mércéje, annak ellenére, hogy csaknem kortársak voltunk.

Ő volt a mérce mint tanár: széles körű tudása, nagy felkészültsége kiváló előadói képességgel párosult. A diák barátként nézhetett fel rá, ajtaja mindenki előtt nyitva állt, aki egy könyvet akart elolvasni, egy lemezt meghallgatni, vagy egyszerűen csak beszélgetni.

Az elmúlt két évtizedben már többnyire csak művelődéstörténetet és historiográfiát oktatott. De mindig ő maradt az a tanár, akitől az egyetemi oktatás végtelenen szakosodott világában bármit meg lehetett kérdezni, aki nemcsak a maga szűk szakmai területén volt otthon, de az emberi kultúra egész beláthatatlan mezején is. Az évszázadok óta kizártak mohóságával vetette magát az európai és magyar művelődés kincsházára. S mindvégig megmaradt európainak és magyarnak is.

Ő volt a mérce, mint tudós, aki a tudományban is hirdette a magyarság és európaiság egységét. Történetírói ars poeticának is tekinthetjük utolsó írásának mondatait: „Tudatcsere kellene, népre, nemzetre, etnikumra és emberiségre egyaránt és egyszerre hangszerelt korszerű nemzet- magyarság- és múlttudat, mert anélkül gazdasági-társadalmi gondjaink is aligha fogyatkoznak. Bizony-bizony: a nyomorék nemzet tudat lefegyverez, felelősséget nem érez, áldozatokra nem képes.” Irinyi Károly nemcsak ma érzett és gondolkodott így, hanem 35 évvel ezelőtt, tudományos pályája kezdetén is. Mivel magyaroznánk másképp, hogy Hajnal Istvánban, századunk legmélyenszántóbb és legeurópaiabb historikusában a korfelfogástól eltérően nem a „burzsoá” tudóst, hanem a magyarságot és európaiságot egyesíteni tudó kutatót látta? Hogyan érthetnénk meg a Miteleuropa-tervekről írt könyvét, amely megjelenése után másfél évtizeddel vált szakmai körökben is igazán olvasottá és idézetté, amikor a történetileg sok mindent egybeemósó Kelet-Európa fogalommal szemben mások is kezdték feléleszteni Közép-Európa történeti régióját. Megelőzte korát? Aligha. Inkább ragaszkodott a történetírás azon elveihez, amelyek mások számára nem mindig voltak fontosak. Igényes és szigorú kritikus volt önmagával, kollégáival s nem kevésbé barátaival szemben is.

Nagyon szerette Debrecent, a civis várost, amely a szülőfalu: Esztár után igazi otthonává vált. Könyörtelen igazságérzete és történetírói tisztessége azonban nem engedte, hogy ellepje a debreceni mentalitás sokak által takargatott ridegségét, a 19. század második felében már kiütköző korszerűtlenségét. Amikor e mentalitás kutatásához és feltárásához látott, a kultúrhistoria nagy európai íveinek ismerete volt legbiztosabb támpontja. E munkából, mely immár örökre torzó maradt, kibontakozhatott volna az életmű újabb nagy vonulata.

S mi maradt cserében s vigaszt is a történetírást- és oktatást ért veszteségért? Talán csak a vers: „Az Úr Illésként elviszi mind / kiket nagyon sújt és szeret.” Őt nagyon szerethette.

Orosz István

Kövics Emma
(1946–1988)

Alig több, mint négy évtized: a történelemben csak egy pillanat, de egy alkotó személyiség kiteljesedéséhez sem elegendő idő. Kövics Emmának ennyi adatott. Tragikus tény, hogy alig két évtizedig gyakorolhatta hivatását.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem kiváló hallgatójából professzorai — mindenekelőtt Ránki György és Tokody Gyula — támogatásával, ajánlásával lett az intézmény egyik igényes, következetes történész-oktatója, a legújabbkori egyetemes történet értő közéleti jele. Széles skálán mozgó oktató tevékenysége több évfolyam hallgatóinak ismereteit gazdagította, szuggesztív tanári egyénisége állásfoglalásra készítetett, sokaknak példaképpel szolgált. Öszintesége, határozottsága, fejlett vitakészsége és problémalátása révén az egyetemi közélet egyik jelentékeny személyisége volt.

Kutatóként a Páneurópa-mozgalom szerteágazó kérdéskörével foglalkozott. Kiválóan ismerte a Páneurópa-mozgalom eszmetörténeti gyökereit, magabiztosan tájékozódott a korszak nemzetközi politikai viszonyaiban. Tanulmányai széles körű hazai és külföldi levéltári, könyvtári, valamint sajtótörténeti kutatásra épültek. Valamennyi munkáját az alaposág, az elméleti igényesség, a logikus gondolatmenet, a világos szerkezet, s nem utolsósorban a kiváló stílus jellemezte. Ezt tükrözi 1976-ban megvédett bölcsészdoktori értekezése, valamint szintézis-igényű kandidátusi disszertációja az 1919 utáni európai egységtervekről és mozgalmakról, amellyel — néhány hónappal halála előtt — tudományos fokozatot szerzett.

Kövics Emma valóban egyetemes történetet művelt, munkásságával a magyarországi egyetemes történetírás adósságából törlesztett. Tanulmányai napjaink európai egységmozgalmainak megértéséhez is hozzásegítettek.

Szakmai kompetenciáját itthon és külföldön egyaránt elismerték, hazai és nemzetközi konferenciák rendszeresen meghívott előadója volt.

Az ígéretes pálya azoban fájdalmasan korán félbeszakadt. A vak véletlen, az értelmetlen halál magával ragadott egy jól felkészült szakembert, szeretett és tisztelt tanárt, kollégát, barátot. Hiányát mindazok érzik, akik ismerték, vele együtt dolgoztak.

Menyhárt Lajos

Szűcs Jenő
(1928–1988)

1928. július 13-án Debrecenben született, közhivatalnok (jogász) családban. Általános-és középiskoláit Nyíregyházán, Sárospatakon és Debrecenben végezte. 1948-ban felvételt nyert a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára s egyszersmind a szebb napokat látott, éppen felszámolás előtt álló Eötvös József Kollégiumba is. Egyetemi tanulmányait 1953-ban fejezte be történelem szakos gimnáziumi tanárként és okleveles levéltárosként. Még egyetemistaként (1952) a Magyar Országos Levéltár tisztviselője lett, ahol —

előbb gyakornokként, utóbb önálló levéltárosként — a családi levéltárak egy részét és a kamarai levéltárakat gondozta. 1960-ban áthelyezték az MTA Történettudományi Intézetébe; itt tudományos munkatársként (1960–1972), majd tudományos főmunkatársként (1972–1976) dolgozott. 1976-tól a Középkori Osztály vezetője, majd fősztályvezető volt.

Kandidátusi disszertációját — „Gentilizmus” (*A barbár nemzeti tudat kérdése*) — 1972-ben, doktori disszertációját — *Az utolsó Árpádok* — 1987-ben védte meg. 1986-ban a legmagasabb állami kitüntetéssel, Állami Díjjal ismerték el kiemelkedő tudományos munkásságát.

Szűcs Jenő, mindössze huszonzét esztendősen, olyan monográfiával debütált (*Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon*. Bp. 1955), amely a modern magyar várostörténet alapvetésének tekinthető. Hangütése és közéletismódja, amelyen meglepően kevés nyomot hagyott a kor kötelezően uniformizáló történelemszemlélete és stílusa, sokkal inkább az 1970-es évek felszabadultabb, mint az 1950-es évek tudatosan megroppantott gerincű magyar történettudományával rokonítható. Méltó párhuzamait még inkább saját korának nyugati várostörténeti irodalmában találjuk meg, ám ott is keveset. A kötet sokkoló hatását jól jellemzik Makkai László szavai: „ennek a könyvnek csak egyetlen hibája van — mondotta valamikor az 1960-as és 1970-es évek fordulóján, minden irigység nélkül —, hogy nem én írtam.” Bár később maga a szerző is úgy vélekedett, hogy az anyagának zömét adó Pozsony és Sopron visszaeséséből helytelenül következtetett az egész magyarországi városfejlődés megtorpanására, s hogy jócskán alábecsülte a mezővárosok gazdaságsszervező szerepét, az elnagyolt végkövetkeztetésekért bőven kárpótolt az egész újszerűsége. Mindenekelőtt a bámulatos forráskritikai készség, a finom elemzések és megfigyelések garmadája és az előadás kiérletlensége.

Könyvének megjelenése után Szűcs Jenő, sajnos, már csak a kutatási beszámoló és programadás formájában — vélhetőleg hivatali kötelezettségből — tért vissza várostörténeti kérdésekre. (Pontosabban: élete utolsó éveiben, az 1330-as évekbeli pápai tizedjegyzékek alapján, behatóan foglalkozott a magyarországi városhálózat térbeli tagolódásának kérdésével. Tájékoztatója szerint gyakorlatilag ugyanarra az eredményre jutott, mint korábban Kubinyi András az egyetemre járók helységenkénti nagyságrendi megoszlása alapján, a 15. századra és a 16. század elejére vonatkozóan. Nevezetesen arra, hogy a magyarországi városhálózat, meglepő módon, olyan térbeli szabályosságokat mutat, mintha valaki tudatosan megtervezte volna.)

Egy remekművű tanulmányt leszámítva (*A középkori építészet munkaszervezetének kérdéséhez*. *Budapest Régiségei* 1958) az üstökösszerű indulásra egyébként is kerekén tízesztendős hallgatás következett, ami aligha lehetett független a java magyar értelmiség 1956 utáni vereség- és kiúttalanságerzetétől. Láthatólag felszabadító erővel hatott viszont Szűcsre az a vita, amely az 1960-as évek elején bontakozott ki a magyar történeti köztudat ún. nacionalista maradványairól, s amelyet elindítójáról Molnár Erik-vitának szokás nevezni. E vitát sokféleképpen lehet és kell interpretálni, hiszen immáron maga is a magyar ideológia történetének feldolgozásra érdemes témái közé került át. Itt e vitának csupán azon vonására utalunk, hogy míg a megnyilatkozók többsége inkább benyomásait, semmint kidolgozott eredményeit adta elő — hogy aztán többé-kevésbé sietve visszatérjen saját kutatásaihoz —, Szűcs Jenőnek szárnyakat adott a ráosztott téma.

Feladatként ugyanis a nemzetfogalom középkori valóságtartalmának feltárását kapta, amelynek során egyaránt hódolhatott konstrukció- és modellalkotási, valamint már-már akribiába hajló szövegelemzési szenvedélyének. Bár kezdetben rossz helyen, a legújabbkori historiográfia tőle idegen területén kereskedett, csakhamar rátalált a testére szabott teendőre, s a korábbi benuult hallgatást a lázas publikálás, sőt közéleti tevékenység váltotta fel. Kandidátusi disszertációjának témájáról, a feudalizmust megelőző társadalmi formáció összetartozás-tudatára vonatkozó kutatásairól csupán vizlatosan számolt be hozzáférhető formában. Annál részletesebben kidolgozta és elemezte viszont a középkor nemzetfogalom-használatát, amelynek az az egyetemes jellemzője, hogy „nemzetet” csupán a kiváltságolt osztály tagjait érti — legyenek azok „vér szerint” bármely nemzetiségűek —, míg az alávett néprétegek „nemzettudata” csak a falu vagy a szűkebb régió határáig terjed ki.

Az eredményeit összegző és egyben időben kiterjesztő népszerűsítő kis könyve (*A nemzet historikumja és a történelemszemlélet nemzeti látószöge [hozzászólás egy vitához]*. *Értekezések a*

történeti tudományok köréből. Új sorozat 51. Bp., 1970) a szakmai berkeken kívül is rendkívüli élenk visszhangot váltott ki. Bár Szücs Jenő tevékenysége éppen a fogalmak történetiségének tisztázására és szétválasztására irányult, interpretálói meglehetősen szabadosan értelmezték és használták fel eredményeit. Egyik oldalon a mülthoz fűződő „illúziók” elleni küzdelem (ahogy akkor mondták: a dezilluzionálás) bajnokát, másik oldalon pedig — jöllehet mi sem állt tőle távolabb, mint azok alábecsülése, hisz egész munkássága a valódi értékek felmutatására irányult — a nemzeti hagyományok lerombolásának rossz szellemeként dicsőítették, illetve kárhoztatták. Ebbe a bűvös körbe bekerült Szücs Jenő azon tanulmánya is, amelyben a középkor meghatározó hatású krónikáját, Kézai Simon gesztáját vette, támadhatatlan szakmai módszerekkel, beható vizsgálat alá. (Az e témakörben írott tanulmányok — *Nemzet és történelem* címmel [*Társadalomtudományi Könyvtár*. Bp., 1974] — összegyűjtve is napvilágot láttak.)

Miközben iskolamesteri pedantériával és higgadsággal reflektált a méltatlan támadásokra — köztük a Kézai tanulmánya ellen megjelentetett pamfletre — és a félreértelmezésekre, Szücs Jenő már kezdett eltávolodni az általa deklaráltan lezártnak tekintett témától. Azon tanulmányai, amelyeket az 1972. évi Dózsa-évforduló kapcsán készített (pl. *Die Ideologie des Bauernkrieges. Ostmitteleuropäische Bauernbewegungen*. Bp., 1977), ugyan aligha sikerülhetett volna oly remekbeszabottra az ideológiatörténeti előgyakorlatok nélkül, de már az ideológiai háttér és a politika kapcsolatrendszerét vizsgálják. Vagyis: a politikátörténet irányába nyitnak, amely Szücs Jenő munkásságának később meghatározó vonulatává vált.

Bármennyire eredményes volt is az, Szücs Jenő csupán kirándult a 16. század elejére. Figyelme egyre inkább visszafordult a 13. század felé, ahol IV. Béla egyházpolitikáját és a paraszti társadalom átalakulását és az e századbéli „agrárforradalmat” vette górcső alá, a rá olyannyira jellemző minuciózus alaposággal és teljességigénnyel. Ezekből a rész tanulmányokból nőtt ki az a nemcsak terjedelmére, hanem tartalmára nézve is monumentális kézirat, amelyben Szücs Jenő — mint a Magyarország története II. kötetének főszerkesztője és egyben szerzője — az utolsó Árpádok történetét tekinti át IV. Bélától III. Andrásig, s amelyből részben a vállalkozás számára lerövidített változat, illetve IV. Béla életművét tárgyaló, kiadás előtt álló biográfiája készült.

Miközben a legszorosabb értelemben vett szakmai kutatómunkával volt elfoglalva, Szücs Jenő ismét a nagyközönség hízelgő és a politikai hatalom nemkívánatos érdeklődésének fókuszába került egy — saját minősítése szerint: „szerény” — „vázlatával”. Ebben azt bizonyította, hogy a Magyarországot is felölelő térség nem Kelet-, hanem egy Nyugat- és Kelet-Európa közé ékelődött, de minőségében inkább az előbbihez, mint az utóbbihoz hasonlító harmadik régióként (Kelet-Közép-Európa) fejlődött (*Vázlat Európa három régiójáról*. Bp., 1983). Már maga a tézis is szentségtörésnek minősült, hát még az a tény, hogy a tanulmány eredetileg egy, Bibó István tiszteletére összeállított szamizdatban jelent meg. Az egyre inkább elbizonytalanodó kulturális irányítás a tézist némi ingadozás után végül is „tolerálhatóan” minősítette, s hozzájárult, hogy az — némileg szelídített formában — a szélesebb közönség számára hozzáférhető fórumokon is megjelenhessék. Szücs Jenő fejtegetései a politikai rezon egyik tartópillérét — miszerint a KGST-ben és a Varsói Szerződésben tömörített államok közös történeti úton jutottak a közös akolba — vették célba, s így nem csoda, hogy az országhatáron belül is, Nyugat-Európában (franciául is megjelent!) is nagy feltűnést keltettek és publicitást kaptak.

Magát a szerzőt zavarta a népszerűség és a vele járó sok vekzatura. E munkáját, tanú-síthatom, valóban vázlatnak tekintette, s bosszankodott, hogy pontosan fordítva építette fel, mint ahogy szerinte kellett volna: a magyar és a térségbeli fejlődés bemutatása helyett a nyugati modellre helyezte a hangsúlyt. Utolsó éveiben olyan témákban lelte örömét — Sárospatak középkori történetének és reformációjának részletei, pénztörténet —, amelyeket sokan nyilván formátumához méltatlannak érznek. Ő nem így érezte, s boldogan lubickolt az aprómunka — igazi történész számára mindig felülmúlhatatlan — örömeiben, s mérhetetlenül zavarta, ha vissza akarták csabítani az egyre hangosabb közterekre. Az 1988-ban váratlanul felbolydult Magyarországon persze nem vonulhatott vissza teljesen. Igaz, nem is akart, hisz a tudós érdeklődésével várta, hogy mindabból, ami váratlanul és felkészületlenül találva ránk köszöntött, mi fog kibontakozni. Magában a folyamatban azonban, ismét csak tanú vagyok rá, inkább a válto-

zások iránt elkötelezett megfigyelőként és egyben azok kritikusaként, mint közreműködőként, még kevésbé irányítóként kívánt részt venni.

Éppen közös forráskiadványunkon dolgoztunk, amikor 1988. november 23-áról 24-ére virradó éjjel eltávozott. Úgy ahogy élt: sokféle ösztönzéstől befolyásolva, de végső soron a maga választotta úton. Pályája csúcspontján, alkotó ereje teljében hagyott itt minket. Mégsem a befejezetlenül hátrahagyott és csupán mindvégig pompásan működő agyban létező munkák, hanem patetikus szigora fog majd leginkább hiányozni, amellyel mindenre reagált, amit historikushoz méltatlannak érzett, s sok volt ilyen. Azt a szigort, amely azáltal vált hitelessé és elháríthatatlanná, hogy elsőként önmagán s — ma már tudjuk — önmaga ellenében próbált ki és gyakorolt.*

Szakály Ferenc

Mályusz Elemér
(1898–1989)

Mályusz Elemér a 20. századi magyar történetírás nesztora, egyik legjelentősebb és leg-sokoldalúbb alkotója volt. 1898. augusztus 22-én született Makón, a magyar Alföld egyik mező-városában, ősi észak-magyarországi lutheránus polgárcsaládból. Középiskoláit Szegeden, egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, ahol történelem mellett latin nyelvet és filológiát tanult. Tanárai között megtaláljuk az akkori magyar tudomány legkiválóbbjainak sorában Marczali Henriket, Domanovszky Sándort, Hóman Bálintot. 1922-től 1930-ig az Országos Levéltár munkatársa volt, 1930-tól a szegedi egyetem nyilvános rendkívüli tanára, 1934-től a középkori magyar történet rendes tanára a budapesti egyetemen. Szigorú igényességéről nevezetes szemináriumában a következő nemzedék számos kiváló magyar medievistája — Borsa Iván, Fügedi Erik, Jakó Zsigmond, Maksay Ferenc — nevelkedett. Aktívan nem politizált ugyan, de konzervatív politikai nézeteinek történészként is hangot adott, főleg az 1919 utáni kommunista emigráció történetéről írt — szakmailag igen alapos — művében (*Sturm auf Ungarn. Volkskommissare und Genossen im Ausland.* 1931) Emiatt az 1945. évi baloldali fordulatkor *persona non gratá*vá vált, megfosztották katedrájától, majd 1949-ben kizárták a Magyar Tudományos Akadémiából is, amelynek 1930 óta levelező, 1941-től rendes tagja volt. Ezentúl éveken át mellőzés lett a sorsa, soha nem oktathatott többé, és noha a szakma informális mérceje szerint továbbra is a magyar medievisztika legnagyobb tekintélyének számított, a pártállam történettudományának hivatalos hierarchiájában végül sokkal szerényebb helyet, a tudományok doktora címmel kellett beérnie. 1954-ben jutott újból álláshoz: az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa lett és az maradt 1968-ban történt végleges nyugdíjazásáig. Alkotóképességét azonban ezután is, mindvégig megőrizte, és az 1980-as években még fontos tanulmányokat publikált. Rövid betegség után, 92. életében 1989. augusztus 25-én hunyt el, így még éppen megérhette azt a csekély elégtételt, hogy a demokratikus köztársaság megújuló Tudományos Akadémiája helyreállította egykori tagságát.

Első nagyobb művével, amelyet még mint egyetemista írt egy kisebb észak-magyarországi tájegység betelepüléséről (*Túróc megye kialakulása*, 1922) elindította a magyarországi településtörténeti kutatást, és később tanítványait is elsősorban ilyen tárgyú témákra ösztönözte. Érdeklődése mindenkor igen széles körű volt, de másik fő kutatási területének kezdettől fogva a középkori magyar társadalomtörténet tekinthető. Ennek művelésében általában a német történetészemlélet és különösen Max Weber volt rá nagy hatással. Eleinte főleg a magyar városfejlődés kezdeteivel foglalkozott (*Geschichte des Bürgertums in Ungarn*, 1927), majd nagyszabású tablót rajzolt a 15. századi magyar társadalomról, annak hűbéries jellegét hangsúlyozva (*A magyar társadalom a Hunyadiak korában*, 1940). Szintén 1945 előtt fejezte be monográfiáit

* Mivel Szűcs Jenő munkáinak bibliográfiáját egy későbbi számunkban kívánjuk közölni, helyütt teljes címmel csupán legfontosabb munkáira utaltunk.

a magyar egyház, illetve Erdély társadalomtörténetéről, ezek a művei azonban csak évtizedek múlva jelenhettek meg (1971, illetve 1988).

1945 után főleg Luxemburgi Zsigmond császár és király (1387–1437) korára irányult az érdeklődése. Ő indította el a korszakra vonatkozó magyar levéltári forrásanyag regesztáformában történő publikálását (*Zsigmondkori oklevéltár*, eddig 2 kötet 1410-ig, 1951–1958). Hosszú időn át foglalkozott a középkori magyar történelem elbeszélő forrásaival, különösen Thuróczy János *Chronica Hungarorum*ával (1488), amelynek új, kritikai kiadásához írt jegyzetei (*Commentarii*, 2 kötetben, Kristó Gyula közreműködésével, 1988) nélkülözhetetlenek mind a történész, mind a filológus számára. Mindezen kutatásainak alapján írta meg nagyszabású monográfiáját Zsigmond magyarországi uralkodásáról (*Zsigmond király uralma Magyarországon*, 1984; németül is: *König Sigismund in Ungarn*, 1990), amely bizonyos értelemben életműve összegzésének tekinthető. Bár legismertebb alkotásai a medievisztikához kapcsolódnak, tudósi sokoldalúságát jellemzi, hogy hosszú munkássága során a magyar történelemnek szinte minden korszakával kapcsolatban alkotott valami maradandót. Személyében nemcsak a magyar történész-társadalom vesztette el nemzetközi látókörű, vezető egyéniségét, hanem az európai tudomány is egyik rangos alkotóját.

Engel Pál

Makkai László
(1914–1989)

Kolozsváron született. Apja Makkai Sándor teológus, író és politikus volt, aki a Trianon utáni időszak szellemi vezéregyéniségei közé tartozott. A magyarság összetartozásának érzését és a magyarokkal együtt élő népek egymásra utaltságának tudatát egyszerre építő nagy generáció tagjaként nevelte fiát a sajátjához hasonló szellemben. Makkai László úgy nőtt fel, hogy Ravasz László, Kós Károly, Áprily Lajos vagy gróf Bánffy Miklós jóformán családtagok voltak az otthonában. Fialtal felnőttként aztán mintegy természetesen került a Trianon utáni második nagy nemzedék tagjai közé. Cs. Szabó Lászlóval az "Erdély öröksége" sorozatot adta ki, Juhász Istvánnal és Gáldi Lászlóval együtt a románok történetén dolgozott. Vezető szerepet játszott mind az Erdélyi Tudományos Intézet, mind a Teleki Pál Tudományos Intézet szellemének kialakításában. Művelten, minden történeti problémára érzékenyen tevékenykedett ezeken a helyeken, ahol ő és kortársai, Benda Kálmán, Györfly György, Hadrovics László, Kosáry Domokos, I. Tóth Zoltán nemzetközi színvonalú és a külföldi tudományosságban számon tartott történetírói műhelyt teremtettek. Makkai igen széles körű szellemi tájékozódását jelzi, hogy barátai, vitapartnerei közé tartozott Szerb Antal is.

Makkai László húszévesen publikált először, és harmincesztendős volt, amikor legjelentősebb munkája, az *Erdély története* megjelent. Ennek a könyvnek született francia változata is; minden történetírói fórumon felfigyeltek rá; ismertetések jelentek meg róla Európa szerte mindenütt. Következő nagy műve 1948-ban a *Magyar-román közös múlt* című munka volt. A „fordulat éve” után pályájának lendülete megtört. Páratlan tehetségét és nagy segítőkészségét azonban semmilyen körülmények között nem lehetett mellőzni. A legnehezebb időkben is sok fiatal nevelését bízták rá. Mert Makkai Lászlónál invenciózusabb tudományos vezetőt nehéz lett volna találni. De a Teleki Pál Intézet átszervezése után létrehozott Történettudományi Intézet légkörére is jellemző, hogy éppen 1949 után elvégezhette a teológiát, majd egészen haláláig a legkülönbözőbb hivatásokat viselte a református egyházban. Volt gyűjteményi főigazgató, teológiai tanár, miközben az Intézet legmegbecsültebb tagjai közé tartozott. Az iránta érzett tisztelet és munkájának elismerése hol magántermészetű maradt, hol hivatalos elismerésekben is megnyilvánult. Fialtalabb kollégái között mindig voltak olyanok, akik mesterüknek tekintették, de tagjai közé választotta őt a Magyar Tudományos Akadémia is.

Makkai mindenre kiterjedő érdeklődésének középpontjában Erdély állt. Foglalkozott honfoglalás-kori történetével, nagy fejedelmeivel, az ottani egyházak sorsával. Emellett azonban legfontosabb jellemzője az volt, hogy minden problémával minden szinten foglalkozott. Írt

tankönyveket, nagymonográfiákat és történeti publicisztikát. Jelentetett meg forráskiadványokat, gyermekeknek szóló könyvet, és szerepelt a televízióban. Foglalkoztatta a technikatörténet éppen úgy, ahogyan az okkult gondolkodás. Hosszan húzódó betegsége régen elkezdődött, az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb munkáját, a háromkötetes *Erdély történetét* azonban mint szerző és szerkesztő még végig tudta vinni.

Makkai László mindent tudott, ami a szakmához tartozott, és a tudását soha nem őrizte féltékenyen. Mint a valódi nagy tudósok rendszerint, akkor volt elégedett, ha eredményei mások munkájában épültek tovább.

Péter Katalin